

Yksilöllisyys kehitysvammaisten ihmisten asumisessa –selvitys

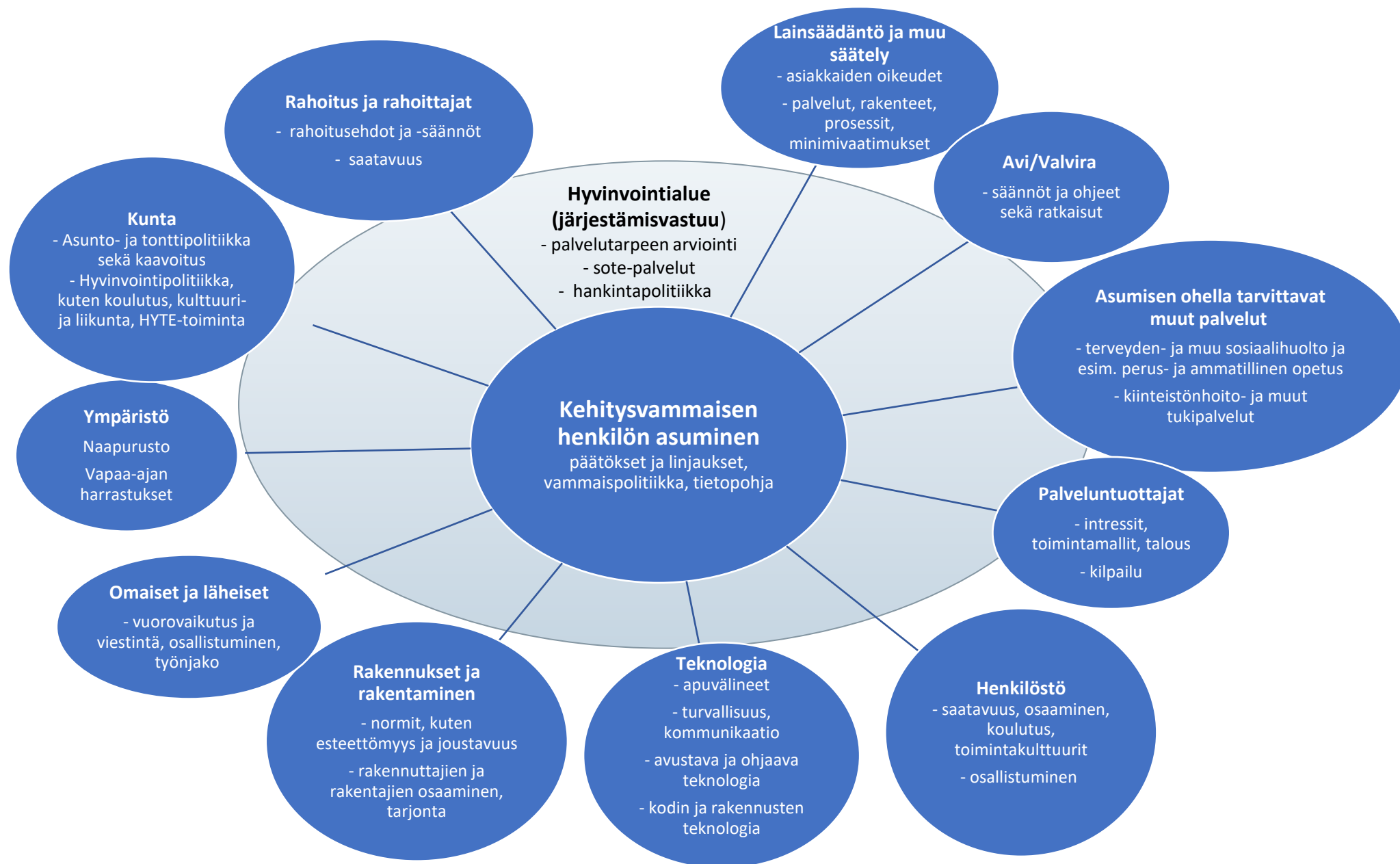
Esittely ja johtopäätökset

21.9.2023

Sari Pitkänen, Nanna Nieminen

Selvitystehtävä

- Miten nykyisillä asumisratkaisuilla vastataan yksilöllisen asumisen ja sitä tukevien palvelujen tavoitteeseen?
- Millaisia suunnitelmia kunnilla/kuntayhtymillä sekä muilla toimijoilla on asumisratkaisujen monipuolistamiseen tulevaisuudessa?

Keskeisiä tuloksia

Kehitysvammaisten ihmisten asumispalveluiden rakenne ja toteutus

- ARA-tuella toteutettujen asumisratkaisujen osuus on viime vuosina vähentynyt ja vapaarahoitteisesti toteutettujen kasvanut.
- **Myönteinen muutos:** Asumisratkaisuissa huomioidaan nykyistä enemmän asuntojen lisäksi asuinympäristön näkökulma.
- **Haaste:** Aiemmin toimineiden asumisyksiköiden tilalle on yleensä rakennettu vastaavanlaisia ryhmäkoteja.
- Yleiset väestömuutokset, kuten väestön väheneminen ja ikääntyminen, näkyvät myös kehitysvammaisten ihmisten väestörakenteessa.
 - Suurten asumisyksiköiden rakentaminen kehitysvammaisten tarpeisiin ei ole pidemmällä aikavälillä kestävä ratkaisu.

Asumista tukevat palvelut

- **Myönteinen muutos:** Viranomaisten ja asumispalveluyksiköiden työntekijöiden vammaispalveluita koskeva osaaminen on lisääntynyt.
- **Haaste/mahdollisuus:** Asumispalvelujen johtamistapa vaikuttaa siihen, miten hyvin kehitysvammaisten ihmisten oikeudet päättää päivittäisestä arjestaan toteutuvat.
- **Haasteet:**
 - Tukea päätöksentekoon eikä henkilökohtaista apua ole useinkaan saatavilla riittävästi eikä yhdenvertaisesti.
 - Peruspalvelut ja asumista tukevat mielenterveyspalvelut ovat kehitysvammaisille ihmisille vaihtelevasti saavutettavissa.

Laitoksissa olevat ihmiset

Haaste: Asumisyksikössä ei ole saatavilla riittävästi tukea

- Haasteellisimmin käyttäytyvät kehitysvammaiset ohjautuvat laitoksiin, jonne syntyy jonoja.
- Osa kehitysvammaisista ihmisistä on siirtynyt asumisyksiköistä toiseen, kun asumismuodoissa ei ole pystytty tarjoamaan riittävästi tarpeita vastaavaa tukea esimerkiksi käyttäytymisen haasteisiin.
- Ohjautumista laitoksesta asumispalveluun on vaikeuttanut se, ettei kaikilla paikkakunnilla ole riittävästi haastavasti käyttäytyville tukea tarjoavia asumisyksiköitä.

Kotona asuvat kehitysvammaiset

Haaste: Lapsuudenkodissa asuvien lasten ja aikuisten kehitysvammaisten asumistarpeita ei ennakoida ja tulevia asumisratkaisuja ei suunnitella riittävästi.

- Huoli ikääntyneiden vanhempien luona asuvista kehitysvammaisista tuli yleisimmin esille maaseutumaisilla paikkakunnilla ja väestöltään vähenevien alueilla.
- Niille lapsille ja nuorille, jotka eivät pysty asumaan lapsuudenkodeissaan, on osassa hyvinvointialueita vain vähän tarjolla pieniä asumisyksiköitä.
- **Mahdollisuus:** Tilannetta voidaan parantaa osin sillä, että jokaisella hyvinvointialueella olisi tarjolla laadukkaampaa tilapäisasumista ja asumisharjoittelupaikkoja.

Ryhmäkodeissa asuvat kehitysvammaiset

Haasteet: Kehitysvammaisia ihmisiä ohjataan pääasiassa ryhmämuotoiseen asumiseen ympärivuorokautisessa palveluasumisessa.

- Monin paikoin on jonoa asumisyksiköihin, mikä luo painetta käynnistää nopeasti uusia entistä suurempia yksiköitä.
- Erot kehitysvammaisten asumisratkaisujen järjestämisessä ovat hyvinvointialueiden välillä ja sisällä suuret.
- Kehitysvammaisia ihmisiä asuu edelleen vanhoissa asumisyksiköissä, joissa ei ole omia asuntoja eikä saniteettitiloja. Näiden asumisyksiköiden tilalle tarvitaan uudenlaisia asumisratkaisuja, joissa huomioidaan tilojen pitkäkestoinen käyttö ja muuntojoustavuus.

Mahdollisuudet: Uudet tavat hankkia/kilpailuttaa asuntoja ja asumispalveluita, kuntien ja hyvinvointialueiden välinen yhteistyö

Kansallisten ja kansainvälisten oikeuksien toteutuminen

- YK:n vammaissopimuksen mukainen kehitysvammaisten ihmisten oikeus valita ja päättää, miten, missä ja kenen kanssa he haluavat asua ei toteudu.
 - Järjestelmäkeskeisen lähestymistavan sijasta YK:n vammaissopimuksen tavoitteet tulee ottaa jatkossa kehitysvammaisten ihmisten asumisratkaisujen keskiöön.
- Kansainvälisesti verrattuna Suomessa voidaan estää muutosta, jossa kehitysvammaiset ihmiset asuvat suurissa hoivalaitoksissa.
 - Kansainvälisistä opeista ovat edelleen ajankohtaisia asuntoverkostoratkaisut, joita on kehitetty ympäristöministeriön, ARAn ja Kehitysvammaliiton yhteistyönä.

Toimenpide-ehdotukset

Hyvinvointialueet

Laitoshoidon vähentäminen

1. **Hyvinvointialueet laativat suunnitelman kehitysvammaisten ihmisten laitoshoidon vähentämiseksi ja heidän tarpeitaan vastaavien asumisratkaisujen järjestämiseksi.**
2. Suunnitelmassa pitää huomioida
 - kehitysvammaisten ihmisten väestöpohja ikäryhmittäin
 - olemassa oleva asuntokanta, sen korjaustarve ja mahdolliset uudisrakentamisen investoinnit.
 - tieto kotona ja asumispalveluissa asuvien määrästä, tarvittavista asumisen tukipalveluista sekä eri tahojen roolista ja yhteistyöstä asumisessa.
- **Hyvinvointialueiden tulee laatia suunnitelmat laitospaikkojen vähentämiseksi niin, että ne kytketään erityisryhmien asumisen suunnitelmiin.**

Hyvinvointialueet

Ryhmäkodeissa ja lapsuudenkodeissa asuvien tarpeet ja mahdollisuudet asua tavallisessa asuntokannassa.

2. Hyvinvointialueiden tulee kehittää asumispalvelujen hankintoja siten, että niissä otetaan paremmin huomioon asumisen fyysisten ratkaisujen soveltuvuus asukkaiden yksilöllisiin tarpeisiin sekä asumisen pitkäkestoisuus.

- ARAn nimeämien yleishyödyllisten yhteisöjen, esimerkiksi kuntien vuokrataloyhtiöiden ja yksityisten rakennuttajien sekä julkisten ja yksityisten asumispalveluiden tuottajien tulee tehdä yhteistyötä hyvinvointialueiden kanssa.
- Yhteistyötä voidaan toteuttaa markkinakartoitusten yhteydessä käytävissä keskusteluissa.
- Yksi tapa edistää parempia ratkaisuja ovat ARAn asumisen kehittämishankkeet, joiden avulla voidaan lisätä eri tahojen yhteistyönä yksilöllistä kehitysvammaisten asumista.

Hyvinvointialueet

3. Hyvinvointialueiden tulee toteuttaa erilaisia kokeiluja uudenlaisten asumisratkaisujen aikaansaamiksi.

- Kehitysvammaisten ihmisten asumispalveluiden hankinnassa voidaan käyttää keinona innovaatiokumppanuutta, jonka mahdollistaa laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016, 38 §).
 - Innovaatiokumppanuuden tavoitteena on innovatiivisen palvelun kehittäminen ja hankkiminen. Innovaatiokumppanuutta voidaan käyttää, jos tarvetta ei voida täyttää hankkimalla markkinoilla jo saatavilla olevia tavanomaisia palveluita.

Hyvinvointialueet

4. Lasten ja nuorten yksilölliset asumisratkaisut tulee ennakoida nykyistä paremmin.

- Kehitysvammaisella ihmisellä tulee olla parempi mahdollisuus varautua ennakoidusti itsenäiseen asumiseen ammattilaisten ja omaisten tukemana.
- Hyvinvointialueiden tulee suunnitella vammaispalvelulain mukaisesti yksilöllisiin tarpeisiin vastaavia pieniä asumisratkaisuja.
- Lasten ja nuorten asumiseen on hyödyllistä kehittää sellaisia ratkaisuja, joissa yhdistetään ammatillinen tuki läheisten ja antamaan tukeen.

Hyvinvointialueet

5. Kehitysvammaisen henkilön muuttoa suunniteltaessa palvelutarpeen arvioinnissa tulee selvittää henkilön omat asumiseen liittyvät toiveet ja tarpeet.

- Palvelutarpeen arvioinnissa tulee selvittää nykyistä paremmin kehitysvammaisten ihmisten yksilölliset kyvyt ja mahdollisuudet kehittymiseen.
- Omien toiveiden ja tarpeiden mukainen asuminen lisää kehitysvammaisten ihmisten hyvinvointia perusoikeuksien toteutumisen ohessa.

Hyvinvointialueet

6. Kehitysvammaiselle henkilölle tulee turvata yksilöllisen tarpeen mukaiset itsenäistä asumista tukevat palvelut.

- Kehitysvammaisten ihmisten asuminen tavallisessa asuntokannassa edellyttää sitä, että nykyistä asumista tukevat palvelut suunnitellaan uudistuneen sosiaalihuoltolain ja tulevan vammaispalvelulain mukaisesti.
- Jotta kehitysvammaisten ihmisten asumista tarkasteltaisiin paremmin osana elämän kokonaisuutta, hyvinvointialueiden on tärkeää tehdä yhteistyötä sekä kuntien sivistys-, hyvinvointi- ja työllisyyspalveluiden kanssa.
- Kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuutta aktiiviseen elämään ja osallistumiseen yhteiskunnassa voidaan tukea tekemällä yhteistyötä myös kolmannen sektorin toimijoiden ja seurakuntien kanssa.

Hyvinvointialueet

7. Hyvinvointialueiden on tärkeää edistää yhteistyötä vaativaa moniammatillista tukea tarjoavien asiantuntijaryhmien, vaativan moniammatillisen tuen yksiköiden sekä asumisyksiköiden ja muiden asumispalveluiden välillä.

- Hyvinvointialueilla on keskeinen rooli siinä, kuinka hyvin kehitysvammaiset ihmiset saavat vaativaa moniammatillista tukea omaan kotiinsa sekä tarvittaessa palveluita asumisyksiköistä tai vaativan moniammatillisen tuen yksiköistä.
- Vaativan moniammatillisen tuen yksiköiden suunnittelussa ja sijoittumisessa tulee estää laitospaisten kohteiden syntyminen.

Kunnat

Asuminen tavallisessa asuntokannassa

8. Kuntien tulee yhteistyössä hyvinvointialueen kanssa kartoittaa ja hyödyntää tavallista asuntokantaa, josta voidaan tarjota asuntoja kehitysvammaisille.

- Olemassa olevassa asuntokannassa olevia asuntoja voidaan tarjota esimerkiksi kuntien vuokrataloyhtiöiden kautta. Myös asumisyksiköille voidaan löytää tiloja tavallisesta olemassa olevasta asuntokannasta.
- Asumisratkaisujen monipuolistamisessa yhtenä keinona on korjausrakentaminen.
- Kaavoitusvaiheessa esimerkiksi ARA- kohteen tavallisista vuokra-asunnoista voidaan osoittaa tietty osuus kehitysvammaisten asunnoiksi.

9. Kuntien tulee edistää sitä, että kehitysvammaisten ihmisten asumisratkaisuihin annetaan asuntotuotantoon tarkoitettuja A-tontteja lähellä palveluja.

- Asumisratkaisujen monipuolistaminen edellyttää, että esteetöntä ja kohtuuhintaista tavalliseen asuinympäristöön sijoittuva asuntokantaa hyödynnetään kehitysvammaisten ihmisten asumisessa.
- Hyvinvointialueiden yhteistyö kuntien kaavoitus- ja rakennustoimen kanssa vaikuttaa myönteisesti siihen, että kehitysvammaisten asumisratkaisut tulevat monipuolisemmiksi.
- Kaikille sopivan suunnittelun näkökulmien ottaminen huomioon rakentamisen ohjauksessa ja suunnittelussa on tärkeää.
- Rakennettavissa kohteissa on tärkeää huomioida myös materiaalien kestävyys, äänieristys ja muut asumisen viihtyvyyttä lisäävät tekijät.

10. Valtio edistää hyvinvointialueiden asumiseen liittyvää kehittämistyötä jakamalla tietoa ja koulutusta tukemalla.

- Hyvinvointialueita tulee tukea uuden vammaispalvelulain asumista ja itsenäistä elämää koskevien säännösten toimeenpanossa.
 - On tärkeää, että hyviksi havaittuja toimintatapoja ja menetelmiä käytetään nykyistä enemmän kehitysvammaisten asumisratkaisujen suunnittelussa ja toteutuksessa.
- Valtio voi toteuttaa yhteistyössä järjestöjen kanssa koulutuksia ja levittää tietoa hyvistä toimintamalleista.

11. Sosiaali- ja terveysministeriö seuraa ja arvioi yhteistyössä ympäristöministeriön kanssa, miten hyvinvointialueiden laatimat suunnitelmat laitoshoidon lakkauttamiseksi ja vammaisten ihmisten asumisratkaisujen monipuolistamiseksi toteutuvat käytännössä.

- Monipuolisia ja itsenäisempiä asumisratkaisuja tarvitaan nykyistä enemmän, KEHAS-periaatteen mukaiset tavoitteet eivät ole toteutuneet riittävästi.
- Ympäristöministeriö, ARA ja sosiaali- ja terveysministeriö voivat ohjata ja tukea vammaisten henkilöiden asumiseen liittyvän lainsäädännön ja suositusten toimeenpanoa hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Kiitos!

mdi.fi

@MDIfriends

Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI

MDI

Part of FCG.